

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ
ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ
ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ КОМПЛЕКС №2 М. ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

СПОРТИВНІ ІГРИ.

Методичні рекомендації

Укладачі: Жмурко Юрій Іванович,
Бердага Сергій Іванович
учителі фізичної культури навчально-
виховного комплексу №2

Хмельницький 2017

Схвалено до друку рішенням науково-методичної ради науково-методичного
центру департаменту освіти та науки Хмельницької міської ради
(протокол №___ від ___.12.2017 року)

Методичні рекомендації

Спортивні ігри

Рецензенти:

Дутчак Ю.В.- кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри фізичного виховання Хмельницького національного університету.

Базильчук В.Б.- кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри здоров'я людини Хмельницького національного університету.

Жмурко Ю.І., Бердага С.І.

Спортивні ігри:[Методичні рекомендації] Ю.І. Жмурко. С.І. Бердага –
Хмельницький: Навчально-виховний комплекс №2, 2018. – 42 с.

У методичній розробці розглядаються проблеми основ техніки, тактики та навички основних ігрових дій спортивних ігор – баскетбол, волейбол, гандбол, регбі, настільний теніс та футбол. Надаються методичні рекомендації до організації та проведення змагань.

Методична розробка рекомендовано вчителям фізичної культури та керівникам спортивних гуртків.

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 Спортивні ігри , як складова системи фізичного виховання і спорту	6
1.1. Основні поняття і терміни в теорії та методиці спортивних ігор	6
1.2. Класифікація спортивних ігор	11
1.3. Спортивні ігри, як засіб фізичного виховання	12
1.4. Змагальна діяльність у спортивних іграх	14
РОЗДІЛ 2 Організація та проведення змагань у спортивних іграх (загальні положення)	22
Література.....	41

ВСТУП

Спортивні ігри за кількістю представлених видів спорту у програмах різних світових спортивних змагань, посідають провідне місце за кількістю видів спорту, масовості учасників змагань, залучення різних вікових категорій населення.

Окрім цього, різновиди спортивних ігор (баскетбол, волейбол, гандбол, футбол, настільний теніс, бадмінтон тощо) широко представлені у навчальній роботі з фізичного виховання в установах загальної та професійної освіти, в позакласній фізкультурно-спортивній та оздоровчій роботі. Предметом виникнення дисципліни є узагальнена теорія і методика спортивних ігор, оволодіння якими дає можливість успішно використовувати цей вид фізкультурно-спортивних занять з метою гармонійного фізичного і духовного розвитку людини.

Ефективність практичного використання спортивних ігор безпосередньо пов'язана із знанням їх змісту, впливу на організм людини, методики їх навчання. Система основних цих положень є складовими теорії спортивних ігор.

Формування теорії дисципліни розпочалося з історичного моменту появи спортивних ігор як таких. Вона відображає сукупність знань, які були накопичені за цей період. На початку вони носили емпіричний характер, а у силу свого розвитку, на сьогоднішній день, переважно виражаються у результатах спеціальних наукових досліджень, які трансформуються у наукові статті, методичні рекомендації, навчальні посібники тощо. В силу надмірної сучасної інформатизації, індустріалізації, зміні мотиваційних аспектів, що мають вплив на сучасне формування і розвиток особистості, необхідний постійний пошук нових підходів оптимізації знань, практичних навиків у підготовці і становленні майбутнього фахівця за напрямом підготовки “Здоров’я людини”. Це обумовлює подальший розвиток і удосконалення теорії і практики спортивних ігор на основі науково-перевіраних даних.

У посібнику розглядаються проблеми основ техніки, тактики та навички основних ігрових дій наступних видів спортивних ігор – баскетбол, волейбол, гандбол, регбі, настільний теніс та футбол.

Окрім цього, авторами подається ґрунтовний аналіз історичного становлення перерахованих спортивних ігор, еволюцію їх розвитку, теоретико-методичні особливості організації та проведення змагальної діяльності, стосовно цих ігор. Розглядаються сучасні зміни розвитку ігор, що привело до їх інтенсифікації, зростання вимог щодо рівня підготовленості спортсменів, пошуку нових методичних підходів при реалізації навчально-тренувальної роботи. Також проаналізовано удосконалення організації і проведення змагань різного рангу зі спортивних ігор; народження нових різновидів ігор у межах однієї гри; вплив засобів спортивних ігор на розвиток та удосконалення професійно-важливих якостей майбутніх фахівців напряму освіти “Здоров’я людини”.

У навчальному посібнику крім цього відображений тісний взаємозв’язок з іншими нормативними дисциплінами, такими як “Теорія і методика фізичного виховання”; “Види оздоровчо-рекреаційної рухової активності”; “Теорія і методика спортивної підготовки”; “Адаптивний спорт” та ін.

Разом з тим, автори далекі від думки, що ними при підготовці цього видання, не були допущені певні помилки або спірні трактування окремих положень, термінів, правил тощо, і тому, з великою вдячністю приймуть всі критичні зауваження від вдумливих читачів.

РОЗДІЛ 1

СПОРТИВНІ ІГРИ , ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

1.1. Основні поняття і терміни в теорії та методиці спортивних ігор

Визначення і знання єдиних понять і термінів має важливе значення для проведення занять зі спортивних ігор на належному професійному рівні в освітніх установах, у навчально-тренувальному процесі спортсменів, які спеціалізуються на ігрових видах спорту, для взаєморозуміння фахівців-викладачів та тренерів, науковців. У поняттях і термінах розкривається предмет вивчення і викладання будь-якої дисципліни, в них концентруються і накопичуються наукою і практикою знання. Поняття вважається повним, якщо у ньому сформульовані критерії відмінності одного поняття від інших, способи його повторення і застосування. Серед них, наведемо основні.

Вид спорту – сформований певний різновид змагальної діяльності у спорті, що періодично здійснюється з дотриманням чітко визначених правил та спеціально організованої підготовки до участі у змаганнях.

Відбір спортсменів – складова частина системи підготовки спортсменів, комплекс заходів щодо виявлення осіб, які володіють високим рівнем здібностей до конкретної гри і властивостями організму, що забезпечують ефективність тренувальної та змагальної діяльності у спортивній грі.

Гравці – учасники спортивних ігор.

Ігрова діяльність – керована свідомістю внутрішня (психофізіологічна) і зовнішня (фізична) активність спортсменів, спрямована на досягнення перемоги над суперником в умовах протидії, специфічним засобам при дотриманні встановлених правил.

Інтегральна підготовка – педагогічний процес, спрямований на інтеграцію тренувальних впливів технічної, тактичної, психологічної, інтелектуальної та фізичної підготовки в цілісний ефект ігрової та змагальної діяльності.

Змагальна діяльність – уніфіковане порівняння функціональних можливостей людей, обумовлене специфікою правил з видів спорту. Спільна діяльність спортсменів, тренерів та фахівців щодо ефективної реалізації тренувальних можливостей в умовах офіційних змагань. За своїм змістом ця діяльність складається з індивідуальних дій, взаємодій партнерів у команді і протидій індивідуальним і колективним діям суперників.

Зональні змагання – змагання, що проводяться за участю спортсменів не менше двох областей, але не більше десяти та є відбірковими до чемпіонатів та Кубків країни.

Календарний план спортивних змагань – документ на відповідний рік, яким визначаються назва змагань, терміни, місце проведення, кількісний склад учасників, організації-учасники та затверджується керівником центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту, структурного підрозділу місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування.

Кваліфікаційні норми та вимоги – показники результативності спортсменів під час офіційних змагань, що відображені у результативності місцях або в одиницях виміру довжини, висоти, ваги, часу, очок, балів, коефіцієнтів тощо.

Командні змагання з виду спорту – змагання, у яких беруть участь два і більше спортсменів (команди, групи, екіпажі, пари тощо), результати яких, визначають команду-переможницю.

Нозологія – класифікація і номенклатура хвороб, за якими здійснюється занесення спортсменів-інвалідів до відповідних груп, залежно від наявних вад.

Міжнародні змагання – змагання, які проводяться за участю спортсменів двох і більше країн.

Офіційні змагання – спортивні змагання, що внесені до календарного плану спортивних змагань центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту, структурних підрозділів місцевих органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування, фізкультурно-спортивних товариств.

Планування і контроль – основні функції управління. **Планування** – процес вибору системи підготовки спортсменів та визначення засобів, методів і принципів досягнення кінцевої мети, що обумовлює зміст тренувальної діяльності. **Контроль** – процес, спрямований на забезпечення ходу підготовки спортсменів, відповідно до планового завдання, координації і корекції компонентів системи підготовки з досягнення мети на основі отриманої інформації.

Положення (регламент) про проведення офіційного змагання – документ, що визначає умови, терміни та порядок проведення офіційного змагання, категорію спортсменів, що беруть у них участь, їх стать і вік, кількісний склад команд, інших учасників, фінансове, медико-санітарне забезпечення, заходи безпеки, порядок і термін подачі заявок, умови прийому та забезпечення учасників, у т. ч. суддів, порядок нагородження переможців та призерів змагань, порядок подачі протестів і їх розгляду та інші умови, які забезпечують проведення заходу; розробляється та затверджується всеукраїнськими громадськими об'єднаннями з видів спорту за погодженням з центральним органом виконавчої влади фізичної культури і спорту.

Правила змагань з виду спорту – нормативний документ, що визначає систему, порядок та умови змагальної діяльності, систему суддівства змагань з виду спорту; затверджуються всеукраїнськими громадськими об'єднаннями за погодженням з центральним органом виконавчої влади фізичної культури і спорту.

Психологічна підготовка – виховання моральних, вольових і тих психологічних якостей, які адекватні специфіці спортивної гри і сприяють формуванню особистості спортсменів та високої надійності змагальної діяльності.

Ранг змагань – рівень спортивного заходу, що проводиться в Україні або за її межами.

Система підготовки спортсменів – сукупність взаємопов'язаних елементів, орієнтованих на досягнення мети; комплекс заходів, спрямованих на

підготовку спортсменів, які відповідають модельним характеристикам найсильніших спортсменів світу (в конкретній грі) і здатних показувати найвищі спортивні результати.

Спортивні змагання – складова частина системи підготовки спортсменів, визначають кінцеву мету тренування і є критерієм його ефективності.

Спортсмен – фізична особа, яка займається обраним видом (видами) спорту та бере участь у офіційних змаганнях.

Спортивне звання (розряд) – звання, яке визначає відповідний рівень кваліфікації у виді спорту, присвоюється за умови виконання встановлених кваліфікаційних норм та вимог.

Спортивна дисципліна (вправа, вид програми) – невід’ємна складова виду спорту, що містить один або декілька різновидів змагальної діяльності спортсменів у межах програми змагань.

Стиль гри – характерні відмінні особливості способів ведення гри, притаманні окремим гравцям, команди в цілому.

Структура змагальної діяльності – комплекс атакуючих і оборонних дій, які виконують спортсмени в специфічних умовах протидії суперників. Компоненти структури органічно взаємопов’язані між собою, утворюючи цілісну єдність змагальної діяльності.

Теоретична підготовка – комплекс спеціальних знань за напрямом діяльності, що підвищують ефективність навчання спортивним іграм, сприяють вирішенні завдань тренувальної та змагальної діяльності.

Техніка гри – сукупність прийомів гри для здійснення ігрової та змагальної діяльності за допомогою яких, рухове завдання вирішується з відносно більшою ефективністю, з метою досягнення перемоги. Виділяють техніку нападу (атаки) і техніку захисту (оборони); в деяких видах спортивних ігор – техніку воротаря.

Технічна підготовка – педагогічний процес, спрямований на досконале засвоєння спортсменами прийомів гри і забезпечує надійність навиків в ігровій та змагальній діяльності.

Тактика гри – сукупність теоретико-методичних положень гри та володіння широким арсеналом тактичних дій (індивідуальних, групових і командних), спрямованих на досягнення перемоги над суперником.

Тактична підготовка – педагогічний процес, спрямований на досконале освоєння спортсменами теоретичних знань і практичних навиків великої кількості тактичних дій, що забезпечують високу ефективність у ігрової та змагальної діяльності.

Тактична комбінація – групова або командна схема дій гравців з визначенням сюжету та виконанням відведених кожному учаснику ролей. Залежно від виду змагальної діяльності, тактичні комбінації мають специфічні назви і способи виконання і їх різновиди.

Тренувальне навантаження – складова частина (компонент) тренувального процесу, відображає кількісну міру впливів на спортсменів у процесі тренувальних занять. Величина навантаження визначається її інтенсивністю та обсягом. Важливе значення має характер тренувальних засобів (спеціалізованість, спрямованість, складність). Виражається в академічних годинах.

Тренувальний процес – складова частина системи підготовки спортсменів. Педагогічний процес, спрямований на навчання прийомам гри, тактичних дій, удосконалення техніко-тактичної майстерності, розвиток фізичних якостей, виховання психологічних, моральних і вольових якостей, освоєння системи знань, що є складовими для створення умов досягнення високих спортивних результатів.

Управління – процес який забезпечує досягнення мети системи підготовки спортсменів на основі отримання, передачі та переробки інформації та прийняття рішень. Виділяють управління підготовкою спортсменів, управління їх тренуванням і керування змагальною діяльністю команди та окремих гравців.

Фізичні здібності гравців – індивідуальні особливості спортсменів, що створюють умови для успішного оволодіння і здійснення ними ігрової та змагальної діяльності.

Фізичні якості – розвинуті у процесі виховання і цілеспрямованої підготовки рухові задатки людини, які визначають її можливості успішно виконувати певну рухову діяльність.

Фізична підготовка – організований процес рухової діяльності людини з метою оптимізації розвитку її фізичних якостей.

Чемпіонат – офіційне змагання серед найсильніших спортсменів, команд за віковими, територіальними чи відомчими ознаками, яке проводиться відповідно із календарем і специфікою виду спорту.

1.2. Класифікація спортивних ігор

Відповідно до єдиної спортивної класифікації України, спортивні ігри представлені практично у всіх категоріях видів спорту (рис. 1.1).

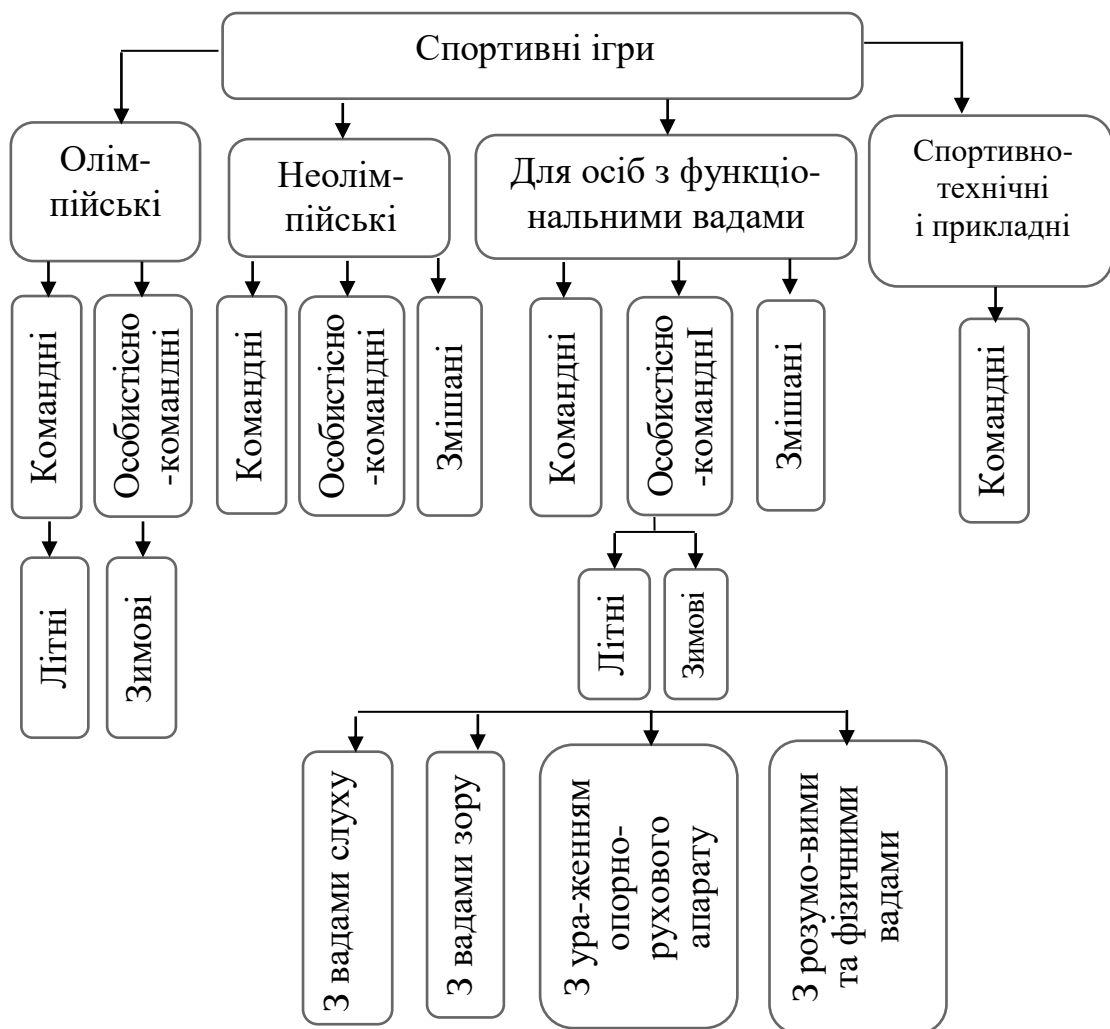

Рис. 1.1 – Класифікація спортивних ігор

Так, спортивні ігри, надзвичайно широко представленні у програмах Олімпійських ігор (баскетбол, волейбол, гандбол, настільний теніс, регбі, футбол тощо), у категорії видів спорту, що не включені до програми Олімпійських ігор американський футбол, більярд, боулінг тощо), у програмах Всесвітніх олімпіад для осіб з ураженням опорно-рухового апарату – Паралімпійські ігри (для осіб із порушенням опорно-рухового апарату; порушенням функцій зорового аналізатора); для осіб із вадами слуху – Дефлімпійські ігри (бадмінтон, баскетбол, волейбол тощо); для осіб з розумовими та іншими фізичними вадами – Спеціальні олімпіади (настільний теніс, боулінг, волейбол тощо). Категорія спортивно-технічних і прикладних видів спорту, представлена одним командним видом спортивних ігор – мотобол. Це дає можливість стверджувати про те, що спортивні ігри за кількістю представлених видів спорту у програмах різних світових спортивних змагань, поправу посідають провідне місце за кількістю видів спорту, масовості учасників змагань, залучення різних вікових і статевих категорій населення.

1.3. Спортивні ігри, як засіб фізичного виховання

Спортивні ігри можна з упевненістю назвати універсальним засобом фізичного виховання всіх категорій населення – від дітей дошкільного віку до пенсіонерів. З їх допомогою досягається мета – формування основ фізичної і духовної культури особистості, підвищення ресурсів здоров'я як системи цінностей, активно і довгостроково реалізованих у здоровому способі життя. Велика роль спортивних ігор у вирішенні завдань фізичного виховання у широкому віковому діапазоні таких, як формування усвідомленої потреби в освоєнні цінностей здоров'я, фізичної культури та спорту; фізичне вдосконалення і зміцнення здоров'я, як умови забезпечення та досягнення високого рівня професіоналізму в соціально-значимих видах діяльності; забезпечення досягнення необхідного та достатнього рівня фізичних якостей, системи рухових вмінь і навиків.

Ефективність спортивних ігор у сприянні гармонійному розвитку особистості пояснюється їх специфікою, глибоким різнобічним впливом на організм людини – розвитком фізичних якостей і освоєнням життєво важливих рухових навичок, доступністю для людей різного віку та підготовленості. Окрім цього, спортивні ігри – унікальне видовище, за цією ознакою з ними не можуть зрівнятися інші види спорту. Більшість видів спортивних ігор (баскетбол, волейбол, гандбол, хокей, футбол, регбі тощо) у світі та Україні є економічно привабливими як для самих гравців, так і для глядачів.

Спортивні ігри широко представлені у фізичному вихованні в установах загальної та професійної освіти. У навчальній роботі – це баскетбол, волейбол, гандбол, настільний теніс, футбол; в позакласній фізкультурно-спортивної та оздоровчої роботи (окрім названих) культивуються бадмінтон, хокей, теніс, регбі.

У системі позашкільної освіти спортивні ігри представлені досить широко: в дитячо-юнацьких спортивних школах, спеціалізованих дитячо-юнацьких школах олімпійського резерву, дитячо-юнацьких клубах фізичної підготовки, оздоровчих клубах, на фізкультурно-спортивних заняттях, у місцях відпочинку різної форми власності.

Спортивні ігри широко застосовуються у навчально-тренувальній роботі зі спортсменами практично всіх видів спорту – як ефективний засіб загальної фізичної підготовки, розвитку фізичних якостей і збагачення рухового досвіду спортсменів, особливо юних. В ігрових видах спорту, подібних за структурою ігрової діяльності, у підготовчому та перехідному періоді підготовки до основних змагань, спортивні ігри також включаються в число засобів загальної і спеціальної фізичної підготовки.

1.4. Змагальна діяльність у спортивних іграх

Змагання складають відмінну рису спорту, вони є найважливішим компонентом системи підготовки спортсменів і орієнтиром для побудови спортивного тренування.

Специфіка змагальної діяльності багато у чому визначає напрям і зміст багаторічної підготовки спортсменів (принципи, засоби, методи, програмування процесу тренування, відбір, оцінка тренуваності, оцінка рівня підготовленості спортсмена, контроль за його поточним станом тощо). Змагальна діяльність тісно пов'язана зі спортивним результатом. Це обумовлює необхідність ретельного вивчення змісту змагальної діяльності, виявлення факторів, що визначають досягнення високих спортивних результатів.

Структура змагальної діяльності та фактори, що зумовлюють її ефективність, є основою при побудові процесу підготовки спортсменів та ефективного управління цим процесом.

1.4.1. Структура змагальної діяльності в спортивних іграх

У системі підготовки спортсменів змагання є найважливішим засобом контролю за рівнем підготовленості, підвищення результативності і удосконалення спортивної майстерності. Участь у змаганнях сприяє мобілізації функціонального потенціалу спортсмена, стимуляції його адаптаційних реакцій, вихованню психічної стійкості до екстремальних умов змагальної діяльності, опрацюванню ефективних техніко-тактичних рішень. Тому, зрозумілим є намагання тренерів максимально використати змагання як засіб підготовки, особливо, на етапі максимальної реалізації індивідуальних можливостей спортсменів.

Змагальній діяльності, як будь-якому іншому виду людської діяльності, притаманні цільово-результативні відносини: мета–засоби–результат.

Метою є модель (образ) того, до чого прагне спортсмен в результаті змагальної діяльності, засобами – дії і діяльність спортсменів, які спрямовані на

досягнення поставленої мети, результатом – спортивний результат, досягнутий у конкретному виді змагальної діяльності.

Змагальна діяльність у спорті може розглядатися на рівні: генеральних характеристик, типових в цілому для спорту; узагальнених характеристик для груп видів спорту; специфічних характеристик конкретного виду спорту, дисципліни або виду змагань. Однак, незалежно від можливого рівня, системоутворюючим фактором є спортивний результат, який, у свою чергу, залежить від двох груп компонентів – забезпечення і реалізації.

На рівні генеральних характеристик компонентами забезпечення змагальної діяльності є будова тіла спортсмена, функціональні можливості найважливіших систем його організму. Компонентами реалізації виступають техніко-тактична майстерність спортсмена, рівень його фізичної і психічної підготовленості. На рівні груп видів спорту, конкретних видів спорту, дисциплін і видів змагань, компоненти забезпечення та реалізації конкретизуються з урахуванням специфіки виду спорту.

Аналіз факторів забезпечення і реалізації у кожному виді спорту і виді змагань має бути зроблений на основі чіткого виявлення характеристик змагальної діяльності від яких залежить спортивний результат. Специфіка кожного виду спорту обумовлює провідні елементи, які визначають результативність змагальної діяльності. В спортивних іграх, провідного значення набувають такі характеристики, як активність атакуючих і захисних дій, їх ефективність, різноманітність.

Різні параметри, які характеризують ті чи інші компоненти змагальної діяльності часто слабо пов'язані між собою і потребують чітко диференційованої оцінки і вдосконалення. Лише визначивши рівень готовності окремих складових, можна об'єктивно оцінити сильні і слабкі ланки у структурі змагальної діяльності конкретного спортсмена, розробити оптимальну для нього модель і спланувати шлях до її досягнення.

Різнобічні знання про структуру змагальної діяльності в конкретному виді спорту, фактори її забезпечення і реалізації, наявність відповідних

функціональних можливостей і техніко-тактичного оснащення лише складають необхідні передумови для досягнення запланованого результату. Однак, його практична демонстрація залежить від здатності до реалізації цих передумов в умовах відповідальних змагань.

В останні роки, зусилля багатьох фахівців в спортивних іграх сконцентровані на аналізі змагальної діяльності команди і окремих гравців тому, що тільки в змагальних умовах у повній мірі проявляються позитивні і негативні сторони підготовленості спортсмена і тільки вивчивши структуру, зміст змагальної діяльності можна розробити адекватну до неї систему тренування.

Основу змагальної діяльності в спортивних іграх, у більшості їх видах (баскетбол, гандбол, регбі, футбол), складає наявність ігрового конфлікту між гравцями захисту і нападу. По ходу гри майже безперервно виникають одноборства у різних зонах ігрового майданчика. У зв'язку з цим, проходять різноманітні переміщення гравців, які приводять до появи нових ігрових ситуацій. Для вирішення постійно виникаючих ігрових, конфліктних ситуацій, що супроводжуються екстремальними умовами змагань, від гравців вимагається застосування спеціалізованих рухових дій – техніко-тактичних прийомів на основі високого рівня фізичної підготовленості.

Кінцевою метою змагальної діяльності є досягнення найвищого результату – перемоги. Її досягнення, обумовлено рядом послідовно вирішених індивідуальних і колективних завдань спортсменами, що виникають перед ними. Зміст дій і умови, в яких виконують їх спортсмени в процесі змагань, визначають структуру змагальної діяльності.

Основні параметри змагальної діяльності в спортивних іграх виділяються і фіксуються за допомогою спеціальних педагогічних спостережень за її компонентами в умовах змагань на усіх рівнях підготовленості спортсменів. На основі отриманих даних, вносяться корективи у навчально-тренувальний процес спортсменів, з урахуванням їх індивідуальних і командних показників компонентів змагальної діяльності.

Структуру змагальної діяльності у спортивних іграх складають компоненти, які умовно розташовані в кілька рівнів. Ієрархічне розташування рівнів і їх пріоритет залежить від рівня кваліфікації спортсменів.

Перший компонент становить системно-цілісне протиборство спортсменів двох команд, у якому представлені усі компоненти структури в їх взаємозв'язку.

Другий компонент складають рівень розвитку фізичних якостей (руховий потенціал), що забезпечують ефективність і надійність техніко-тактичних дій в ігровій змагальній діяльності (швидкісні, силові, швидкісно-силові, витривалість, координаційні здібності, гнучкість).

Третій компонент складають командні тактичні дії в нападі та захисті. Команди по черзі знаходяться в ролі нападаючих і захисників. Командні тактичні дії системи гри в нападі або захисті – є визначальним фактором для вибору техніко-тактичних дій. Одна команда враховує можливості своїх гравців і особливості гри в захисті команди суперника, коли вибирає ту чи іншу систему гри в нападі. Команда, що у захисті, враховуючи особливості системи гри команди суперника, протидіє застосовуючи свою систему захисту.

Четвертий компонент утворюють групові тактичні дії в нападі і захисні (ігрові комбінації). За аналогією з командними тактичними діями групові дії здійснюються одночасно: гравці однієї команди виконують тактичну комбінацію в нападі, гравці іншої команди взаємодіють між собою, організовуючи захисні дії проти конкретної комбінації та її виконавців. Таким чином, групові тактичні дії залежать від прийнятої системи гри і є її розвитком.

Наступний крок у розвитку змагальної діяльності – п'ятий компонент структури, утворюють індивідуальні тактичні дії в нападі та захисті. Індивідуальні дії, пов'язані з конкретними груповими і ними обумовлені: у нападі залежно від тактичної комбінації, з одного боку, і захисних дій конкретних гравців команди суперника – з іншого; в захисті, залежно від системи захисту і своїх групових дій, а також від конкретних виконавців, що завершують тактичну комбінацію у нападі в команді суперника.

Шостий компонент структури складають технічні прийоми гри, за допомогою яких спортсмени здійснюють змагальну діяльність при безпосередньому впливі на м'яч, шайбу тощо. Якість виконання цього компонента безпосередньо впливає на ефективність змагальної діяльності (виграш м'яча, очки тощо). Технічні ігрові дії поділяються на техніку гри у нападі і захисті та у деяких видів спорту і воротаря (гандболі, футболі, хокеї, хокеї на траві).

Сьомий компонент складають психічні якості та властивості особистості спортсменів, рівень їх сформованості та ступінь прояву в умовах змагальної діяльності, які істотно впливають на її ефективність. Особливо це важливо при рівному рівні спортивної майстерності суперників.

Восьмий компонент складають функціональні можливості і морфологічні ознаки організму спортсменів, що забезпечують їм надійність та ефективність техніко-тактичних дій упродовж усього часу, протягом якого розгортається змагальна діяльність.

1.4.2. Фактори, що визначають ефективність змагальної діяльності в спортивних іграх

На основі аналізу структури змагальної діяльності спортсменів, виявлення значущості її компонентів, які обумовлюють спортивний результат, фахівці визначають фактори від яких залежать ефективність змагальної діяльності та рівень спортивних досягнень у спортивній грі. Найбільш вагомими є наступні фактори:

1) достатній рівень розвитку фізичних і психічних якостей, специфічних для змагальної діяльності в конкретній спортивній грі. Оскільки, високий рівень фізичної підготовленості та психологічна стійкість до “збиваючих” факторів є фундаментальними чинниками у системі підготовки спортсменів до основних змагань та є передумовою успішної реалізації складно-координованих техніко-тактичних ігрових дій. Ці чинники відіграють вирішальну роль при рівності інших;

2) рівень технічної підготовленості спортсменів. Значимість цього фактора визначається тим, що змагальне протиборство у спортивній грі регламентується правилами, відповідно до яких гравці можуть здійснювати змагальну діяльність за допомогою спеціальних у кожній грі дій – прийомів гри. Цей фактор відіграє одне із ключових значень з одного боку – без володіння технічними діями гри, неможлива змагальна діяльність, з іншого боку – чим більшим арсеналом технічних дій гри і досконаліше володіє ними спортсмен, тим вищий його змагальний потенціал;

3) рівень тактичної підготовленості. Рівень її досконалості і кількісно-якісне застосування цих дій є вирішальною умовою реалізації технічного потенціалу в умовах гри і змагань. Другий і третій фактори тісно взаємопов'язані між собою: тактичні дії безпосередньо залежать від технічної майстерності спортсменів, а максимальна реалізація арсеналу технічних дій у грі, повністю залежить від варіативності тактичної майстерності гравців. Тому, правомірно говорити про техніко-тактичну майстерність спортсменів;

4) рівень прояву і використання усього арсеналу техніко-тактичних дій. Недостатньо добре вивчити і виконувати прийоми гри і тактичні схеми – командні, групові, індивідуальні у нападі та захисті, воротаря. Вирішальне значення має вміння у повному обсязі ефективно застосовувати технічні прийоми і тактичні дії в умовах гри і змагань. З практики відомо, що більшість спортсменів знає і вміє набагато більше того, що вони застосовують під час змагань, особливо у грі з рівним за кваліфікацією суперником в екстремальних умовах;

5) рівень виконання функцій ігрового амплуа кожним гравцем у команді. Це дає можливість комплектувати команду залежно від рівня підготовленості гравців і можливостей суперників;

6) активність, творчість (“ігровий інтелект”), рівень вольових і моральних якостей, які спрямовані на ефективне виконання тактичного плану гри і максимальну мобілізацію зусиль спортсменів в екстремальних умовах змагань;

7) рівень морфо-функціональних можливостей спортсменів;

- 8) вік і спортивний стаж спортсменів;
- 9) ефективне функціонування системи управління етапності підготовки спортсменів, яка об'єднує всю сукупність заходів, спрямованих на досягнення найвищих спортивних результатів, підготовку кваліфікованих спортивних резервів, на використання спортивної гри, як засобу спортивно-масової роботи.

1.4.3. Управління змагальною діяльністю гравців і команди

Важливе значення має підготовка до змагань та управління діями спортсменів у процесі змагальної діяльності. Провідна роль тут належить тренеру. Виховання важливих якостей, для успішного оволодіння змагальними діями, розпочинається з перших кроків навчання спортивній грі. На початку, дітей привчають до ігрової діяльності, потім – до змагальної. Доцільно активно використовувати рухливі ігри та змагання, які допомагають визначити рівень розвитку фізичної та технічної підготовленості, а також загально-розвиваючі підготовчі ігри.

У процесі підготовки до змагань якомога повніше враховуються вимоги, які визначаються структурою змагальної діяльності та факторами, які зумовлюють її ефективність.

Важливе значення має облік умов, у яких протікає змагальна діяльність спортсменів: кліматичні умови регіону, склад суперників, умови проведення зустрічей з конкретними суперниками, характеристика глядачів, особливості суддівства тощо.

Підготовка команди і кожного окремого гравця проводиться із урахуванням гри з конкретною командою суперника, проти певного гравця у тій чи іншій ситуації. Для цього використовують дані спортивної розвідки про команду і гравців суперника (фото-, відеозйомки), дані про можливості своєї команди, підсумком чого є тактичний план ведення гри. Задля перевірки ефективності планування та організації навчально-тренувальної роботи на тренувальному занятті, проводяться контрольні змагання, які моделюють зустрічі із майбутнім суперником.

Безпосередньо перед іграми проводиться “установка на гру”. Визначаються стартовий склад, варіанти замін, висуваються ігрові завдання кожному гравцю та взаємодій між ними, визначається програма дій до початку зустрічі (збір, від’їзд, спортивний одяг, розминка).

Під час зустрічі тренер та його помічники, спостерігаючи за грою, аналізують дії гравців суперника та своєї команди і вносять корективи за складом команди, ведення гри тощо. Для цього в розпорядженні тренерського складу є перерви в грі, відповідно до правил змагань конкретного ігрового виду спорту. Мистецтво тренера вести гру, його поведінка, поводження з гравцями суттєво впливають на результат зустрічі.

Після закінчення зустрічі, організовується розбір гри. При цьому використовуються результати спостережень за діями спортсменів у грі, аналіз технічного протоколу гри, перегляд відеозаписів гри. Всі дані порівнюються з установчими і робляться відповідні висновки щодо виконання тактичного плану гри командою і окремими гравцями, виявляють сильні і слабкі сторони в діях гравців, оцінюють ставлення спортсменів до гри. У подальшому, в наступних тренувальних заняттях, виправляються виявлені помилки та враховуються особливості підготовленості майбутніх суперників.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗМАГАНЬ У СПОРТИВНИХ ІГРАХ (загальні положення)

Роль змагань полягає не лише у вирішенні спортивних задач – пошук найсильнішого, визначення якісної сторони тренуваності спортсмена, але й соціальних. Видовищні заходи несуть певні естетичні та етичні функції, задовольняють духовні потреби людей. Розпал боротьби, ситуації, що постійно змінюються у змаганнях з волейболу, привертають величезні аудиторії глядачів. Змагання є апогеєм тренувальних занять, де перевіряється і порівнюється ефективність тактико-технічної підготовки команд, розвиваються та загартовуються морально-вольові якості спортсменів, перевіряється ступінь готовності гравців до участі у більш вагомих змаганнях, відбираються кращі гравці для формування збірних команд. У процесі змагань, удосконалюються техніко-тактичні навички гравців у більш складних умовах, коли на спортсмена діють додаткові фактори, яких немає під час тренування (ступінь відповідальності за командний результат, психологічний вплив глядачів, прагнення досягти перемоги та необхідність грати у рамках правил, суворе дотримання яких, контролюється суддями).

Кожні змагання повинні мати не лише інформаційний характер (визначення найсильнішого на сьогоднішній день), але й бути ефективним засобом пропагування спорту і, у т. ч., волейболу. Необхідно прагнути, щоб організація змагань, рівень їх проведення, незалежно від їх масштабу, були на високому рівні. Організатори змагань повинні прагнути скласти якнайкращі умови для спортсменів, глядачів, представників засобів масової інформації.

Організація змагань. Перед організаторами змагань постають два завдання: створити по можливості кращі умови для успішного виступу спортсменів і у той же час обстановку святкового настрою у глядачів, забезпечивши оптимальні умови для сприйняття дій, які відбуваються на спортивній арені. Для вирішення комплексу питань, що виникають при

підготовці і проведенні змагань, створюється організаційний комітет, склад якого залежить від масштабу змагань.

Регіональні змагання проводяться, в основному, силами посадових осіб із залученням представників регіональних організацій. Велику частину роботи при цьому виконують управління з фізичної культури та спорту.

При проведенні важливих змагань (континентальні чемпіонати, внутрішні чемпіонати, першості відомств, Кубки, матчеві зустрічі за участю іноземних команд) доводиться вирішувати великий комплекс питань: прийом, розміщення і харчування учасників; доставка їх на місця тренувань і змагань та забезпечення від'їзду; художнє оформлення і підготовка спортивних споруд та обладнання; організація культурної програми та відпочинку спортсменів; здійснення реклами, випуск афіш і програм; організація трансляції змагань по телебаченню, інформація про них у газетах та по радіо; забезпечення правопорядку і безпеки глядачів.

Вирішення такого об'єму роботи вдається тільки організаційному комітету, до складу якого входять представники керівних органів федерації волейболу України, місцевої влади, преси, радіо, телебачення і місцевої федерації волейболу.

На першому засіданні організаційного комітету визначається основний перелік питань і коло завдань, які повинні бути вирішені у процесі підготовки до змагань.

З розрахунком передбачуваного об'єму роботи складається перелік заходів, призначаються терміни виконання, відповідальні виконавці, які контролюють органи і визначається взаємозв'язок окремих робочих груп. Затверджуються робочі комісії з виконання визначених видів робіт, установлюється термін укладання планів робіт комісій і загального плану роботи оргкомітету.

Оргкомітет починає свою роботу за три–шість місяців до початку змагань. У плані його роботи бажано заздалегідь визначити терміни засідань з таким розрахунком, щоб на кожному засіданні можна було розглянути і затвердити

виконання визначеного етапу робіт, а у випадку відставання від графіка – прийняти дійові заходи з надання необхідної допомоги.

Планом підготовки до змагань повинні бути передбачені наступні основні роботи:

- паспортизація спортивної споруди – перевірка стану обладнання та інвентарю, роздягалень, душових, санвузлів, трибун, електрообладнання, наявності місць для встановлення телекамер;

- перевірка заходів щодо забезпечення безпеки учасників і глядачів. При виявленні недоліків, складається план заходів щодо їх усунення. При цьому повинні бути зазначені конкретні терміни та відповідальні виконавці. Терміни встановлюються з такого розрахунку, щоб до початку запланованих змагань була можливість провести тренувальні ігри або невеликий турнір, з метою перевірки якості виконаних робіт;

- подача заявки у готельний комплекс на розміщення учасників змагань. Терміни її подачі, зазвичай, погоджуються приймаючою організацією з адміністрацією готельного комплексу ще на стадії узгодження можливості проведення змагань у тому або іншому районі;

- визначення місць і режиму харчування учасників змагань;
- укладання плану пропаганди та інформації про змагання;
- укладання плану культурної програми відпочинку учасників;
- забезпечення своєчасного відправлення учасників після змагань;
- укладання плану медичного забезпечення учасників;
- укладання плану заходів щодо забезпечення правопорядку на спортивних спорудах;

- укладання сценаріїв відкриття і закриття змагань;
- укладання ритуалу нагородження;
- підготовка призів, дипломів і медалей для нагородження переможців, грамот для організаторів;

- підготовка сувенірів, пам'ятних значків для учасників;

– розробка і виготовлення робочого одягу для персоналу, що обслуговує змагання, а також для суддів на лініях;

– проведення семінарів суддів і подавальників м'ячів.

Розглянемо докладніше деякі заходи, проведення яких передбачається у плані робіт оргкомітету, але нерідко викликає нарікання як із боку учасників змагань, так і з боку організаторів через неузгодження дії.

Зустріч команд. Будь-які змагання починаються з моменту прибуття команд на змагання. Щоб зустрічі були приємними і радісними для обох команд, учасникам необхідно завчасно повідомити час прибуття, номер потяга (рейсу літака), кількість приїжджаючих, а також зазначити передбачувану дату від'їзду, бажано номер потяга (рейсу літака); організатори змагань замовляють автобуси для зустрічі учасників, призначають відповідального за зустріч кожної команди; бронюють місця у готелях, передають адміністрації готелю перелік судів із вказівкою дати передбачуваного прибуття. Судді завчасно повинні повідомити про дату свого приїзду. Місцева колегія суддів може направити свого представника для зустрічі приїжджаючих суддів і посприяти розміщенню їх у готелі.

Робота транспорту. Настрій учасників змагань і чіткість проведення змагань багато у чому залежать від роботи транспорту, що обслуговує змагання. Тому, організатори повинні заздалегідь розробити маршрути з доставки учасників на тренування і змагання, скласти графік руху автотранспорту за маршрутами. Бажано до початку змагань, перевірити виконання графіка руху автотранспорту. Найбільш раціонально доставляти учасників на тренування і змагання так званим човниковим способом, суть якого перебуває в наступному. Складається графік руху автобусів за визначеним маршрутом з визначеними тимчасовими інтервалами. Причому, обираються такі тимчасові інтервали, щоб команди могли завчасно приїжджати на тренування і змагання. При укладанні графіка руху автотранспорту необхідно враховувати, що на зустріч команди, зазвичай, приїжджають за 60–70 хв до початку гри, а на тренування – за 20–30

хв. Після закінчення тренування або гри, потрібно передбачити час, необхідний гравцям для прийняття душу і перевдягання (близько 30 хв).

Розклад автобусів для всіх команд передається водіям, диспетчеру, адміністратору готелю і учасникам.

Випробовування спортивних споруд та тренування в дні змагань. Усім приїжджаючим командам, організатори зобов'язані до початку змагань дати час для випробовування спортивного майданчика. Зазвичай, їм надають можливість протягом не менше години провести тренування на тому майданчику, де будуть проводитися ігри. Якщо таких майданчиків – два, то організатори повинні дати час для тренувань напередодні зустрічі на кожному з них.

Організатори змагань надають для тренування час на ігровій арені, а для проведення ранкових тренувань під час змагань – інші зали. Приїжджаючим командам заздалегідь треба домовитися з організаторами змагань про проведення тренувань.

Розклад тренувальних занять на ігровій арені складається з послідовності, зазначеній у розкладі ігор. Спочатку тренується команда, назва якої знаходиться у розкладі першою, тобто господарка зустрічі першої пари, після неї тренується інша команда першої пари – гостя, третьою починає тренування команда-господарка другої пари, за ній – гостя другої пари тощо.

Існує традиція – команда, яка надає спортепоруди для змагань має право обирати для тренувань однаковий час протягом змагань, тому, при укладанні розкладу треба врахувати це побажання. Крім того, необхідно передбачити, щоб між закінченням тренування і початком гри було досить часу для обіду і пообіднього відпочинку, зазвичай, 4–5 год.

Харчування учасників змагань. До початку змагань заступник головного судді з медичної частини повідомляє адміністрації підприємства суспільного харчування передбачувану кількість учасників змагань та режим харчування. Вони складають спільно орієнтований перелік продуктів, виділяють місця харчування учасників. Перевіряють фактичну наявність продуктів, а також заявки на їх отримання протягом усього періоду змагань. Не можна допускати,

щоб у процесі змагань, доводилося вирішувати питання поліпшення харчування спортсменів. Особливо треба обумовити з адміністрацією режим харчування у вечірній час, тому що, зазвичай, останні ігри закінчуються пізно.

Підготовка спортивних споруд, обладнання, інвентарю. Зазвичай, ця робота виконується головою арбітражної комісії області. До приїзду команд, він перевіряє стан роздягалень, в яких повинна бути достатня кількість місць для всіх учасників. Якщо ігри проходять в одному залі, треба передбачити, як мінімум, чотири роздягальні – по дві на кожену зустріч, перевірити душові (стан кранів, душу, наявність гумових килимків), наявність замків. Якщо неможливо виділити кожній команді окрему роздягальню, необхідно організувати окреме приміщення для збереження особистих речей гравців. Перевіряють розмітку майданчика, стан сітки, її натяг, правильність закріплення антен, наявність і стан обладнання та інвентарю. Напередодні перших тренувань варто скласти разом з адміністрацією і службами охорони правопорядку, акт про готовність спортивної споруди до змагань.

Спільна нарада оргкомітету, головної суддівської колегії (ГСК) та учасників. Наряду тренерів і представників команд треба підготувати з особливою старанністю, тому що це, власне кажучи, єдина можливість, коли в спокійній обстановці можна вирішити всі організаційні питання.

На цій нараді повинен бути присутнім увесь склад оргкомітету з тим, щоб на місці можна було оперативно вирішувати прохання та питання, що виникли у тренерів, а саме:

- уточнення розпорядку дня;
- вирішення питання відправлення учасників і суддів по закінченні змагань;
- оголошення рішення мандатної комісії щодо допуску гравців до змагань;
- уточнення кольору форми, в якій будуть виступати команди у різні дні змагань.

Затверджений колір форми команд, вказується у розкладі ігор на всі дні змагань. Цієї умови необхідно особливо дотримуватись у тих випадках, коли передбачається трансляція змагань по телебаченню.

Уточнити розпорядок тренувань, особливо у вільний від ігор день (на цей день, зазвичай, намічаються культурно-масові заходи для учасників). У випадку будь-яких змін у розпорядку дня та у розкладі руху автотранспорту, відомості про них, необхідно оперативно надрукувати, розмножити і передати всім командам та суддям.

Реклама – це не тільки афіші про змагання, але і програми, проспекти змагань. Бажано для кожних змагань створювати емблему. В емблемах, зазвичай, застосовують вербальні та образотворчі знаки, що повинні вказувати характер і ранг змагань, а також місце і час їх проведення. Можна використовувати в спортивних емблемах зображення аксесуарів волейболу – м'яч, сітку, майданчик, фігуру спортсмена.

Святкове, виразне оформлення місць змагань грає важливу роль у пропаганді і розвитку волейболу. Часом відсутність оформлення або його недоброякісність є причиною недорахування багатьох учасників і глядачів у деяких видах спорту. Святково оформлена зала, урочиста обстановка у залі викликають у глядачів особливий настрій, бажання бути присутнім і брати участь у спортивних змаганнях.

Медичне забезпечення змагань. На змаганнях будь-якого рангу повинен бути присутній лікар. Суддя зустрічі несе персональну відповідальність за нещасливі випадки, які трапились з гравцями під час зустрічі у відсутності лікарського контролю і першої медичної допомоги. Лікар, що обслуговує змагання на правах заступника головного судді, здійснює медичне обслуговування змагань і тренувань.

Для забезпечення медичного обслуговування протягом всього ігрового дня, коли змагання і тренування тривають більше шести годин у день і одночасно на декількох спортивних спорудах, заступник головного лікаря з медичної частини

комплектує бригаду з лікарів і медичних сестер, складає графік чергування, отримує необхідні медикаменти.

Заступник головного судді з медичної частини бере участь у роботі мандатної комісії, у нараді представників, тренерів і ГСК, контролює дотримання санітарно-гігієнічних норм у місцях розміщення та харчування учасників, у роздягальнях, душових і санвузлах спортивних споруд, за необхідністю викликає “швидку допомогу” для надання екстреної допомоги при особливо важких травмах учасників.

При проведенні змагань, де передбачається значна кількість глядачів, для їх обслуговування виділяється лікар, який під час змагань знаходиться безпосередньо на трибунах у білому халаті з пов’язкою на рукаві чи у спеціальній медичній кімнаті, двері якої виходять у фойє або їх можна побачити з трибун (якщо змагання проводяться на відкритому повітрі).

Паради відкриття та закриття змагань. Церемонії відкриття і закриття змагань та ритуал нагородження переможців повинні бути барвисті і вражаючі тому, що вони мають важливе пропагандистське і виховне значення. Це – урочисті дії, що включають паради, підйоми прапорів, нагородження, вітання, обмін вимпелами тощо. Вони підкреслюють святковість і значущість змагань.

Урочисте відкриття змагань треба проводити, коли є найбільша кількість присутніх глядачів. Як правило, це перерва між двома зустрічами. Для проведення урочистого відкриття змагань складається сценарій відкриття, до якого додається схема виходу і розташування команд на ігровому майданчику. У сценарії необхідно зазначити послідовність виконуваних ритуалів і відповідальних виконавців.

Нагородження переможців. У параді закриття беруть участь три призери цих змагань. Нагородження повинно бути урочистим. Команди вишиковуються на майданчик таким чином, щоб обличчя учасників могла добре бачити значна більшість глядачів. Під час проходження команд їх супроводжує дикторський текст (повідомляються результати змагань).

Спочатку нагороджується команда-переможець. Команда займає місце на п'єдесталі пошани, де офіційні особи вручають гравцям нагороди. У тій самій послідовності нагороджуються команди, що посіли наступні місця. По закінченні ритуалу нагородження, диктор зачитує текст і оголошує змагання закритими. Команди залишаються на своїх місцях. Право опустити прапор надається капітану команди-переможця.

Характеристика та види змагань. Залежно від мети, завдань, форми організації та складу учасників спортивні змагання поділяються на різні види.

Великі офіційні змагання підводять підсумок тривалому процесу підготовки, дозволяють оцінити стан підготовки спортсменів і команди в цілому. Інші змагання можуть вирішувати завдання відбору спортсменів для участі у найважливіших змаганнях, вони є спортивним заходом удосконалення різних сторін підготовленості спортсменів. Змагання з волейболу можуть бути лише командними. За організаційною формою вони бувають офіційні та товариські.

До офіційних змагань належать: чемпіонати, першості, змагання на Кубок.

Чемпіонати – найбільш відповідальні змагання. Переможцям присвоюється почесне звання чемпіона. Проводяться такі змагання один раз на рік з визначенням місць усіх учасників (Суперліга).

Першості – проводяться серед команд Вищої, Першої та Другої ліг, а також серед дитячих, юнацьких, аматорських команд тощо.

Змагання на Кубок – проводяться з метою залучення великої кількості команд і визначення переможця за короткий термін.

Товариські змагання – проводяться з метою підготовки до офіційних змагань або присвячуються до урочистих подій. За домовленістю обох сторін вони можуть проводитись за дещо зміненими правилами. Їх поділяють на: підготовчі, контрольні, підвідні (модельні), відбіркові та головні змагання.

Підготовчі змагання. У цих змаганнях головними завданнями є: удосконалювання раціональної техніки і тактики змагальної діяльності спортсмена, адаптація різних функціональних систем організму до змагальних

навантажень, коли підвищується рівень тренуваності спортсмена і здобувається змагальний досвід.

Контрольні змагання. Ці змагання дозволяють оцінювати рівень підготовленості спортсмена. На них перевіряються ступінь оволодіння технікою, тактикою, рівень розвитку рухових якостей, психічна готовність до змагальних навантажень. Результати контрольних змагань дають можливість коректувати побудову процесу підготовки. Контрольними можуть бути як спеціально організовані, так і офіційні змагання різного рівня.

Підвідні (модельні) змагання. Найважливішим завданням цих змагань є підведення спортсмена до головних змагань макроциклу, року, чотириліття. Вони можуть бути як спеціально організованими, так і спеціальними календарними змаганнями. Ці змагання повинні моделювати цілком або частково майбутні головні змагання.

Відбіркові змагання. Вони проводяться для добору спортсменів у збірні команди і для визначення команд для змагань більш високого рангу. Відмінною рисою цих змагань є умови добору: завоювання визначеного місця, що дозволить виступати у таких змаганнях або добір спортсменів у збірні команди. Ці змагання можуть мати як офіційні, так і спеціально-організовані форми.

Головні змагання – це такі змагання, на яких спортсмену необхідно показати найвищий результат на цьому етапі спортивного удосконалення. Потрібно проявити повну мобілізацію наявних техніко-тактичних і функціональних можливостей, максимальну націленість на досягнення найвищого результату, найвищий рівень психологічної підготовленості. Кількість стартів, здійснених спортсменами у змаганнях різних видів, істотно коливається. Найбільша кількість стартів припадає на підготовчі, контрольні і модельні змагання.

Способи побудови і проведення змагань зі спортивних ігор. У практиці спортивних ігор існують численні змагання, які відповідно до їх цільового призначення поділяються на системи. Кожна система змагань включає взаємопов'язані компоненти: правила, положення, календарі, нормативно-

кваліфікаційні вимоги. Певні зміни в названих компонентах істотно впливають в тій чи іншій формі на розвиток спортивних ігор.

Правила змагань – документ, у якому чітко визначені умови змагальної боротьби в конкретній спортивній грі, яка протікає під контролем спортивних арбітрів, способи фіксування виграшу і програшу, визначення переможця в окремій зустрічі та розподілу місць серед учасників змагання.

Правила змагань є законом для спортсменів, арбітрів, організаторів і керівників, які здійснюють підготовку до змагань, їх матеріально-технічне забезпечення. Правила змагань є потужним важелем управління функціонуванням і розвитком спортивних ігор. Так, внесення в правила нових пунктів, вилучення деяких існуючих або зміна в них, впливають на спортивну гру. Через різні пункти правил можна впливати на самих спортсменів, матеріально-технічну і економічну складову гри, ступінь її видовищності, на різнобічність підготовки спортсменів.

У Міжнародних федераціях спортивних ігор працюють комісії з правилами гри, які займаються питаннями зміни у правилах змагання з метою підвищити видовищність ігор, сприяти їх популяризації у світі, залученню якомога більшої кількості людей у систематичному занятті спортом.

Положення про змагання визначають їх основні характеристики: цілі та завдання змагань, місце і терміни проведення, хто здійснює керівництво змаганнями, вимоги до учасників, програма змагань, способи проведення зустрічей та визначення переможців, нагородження переможців, форми документів і терміни їх подання.

Змінюючи зміст положень про змагання, можна впливати на жорсткість спортивної конкуренції та її динаміку в часі, мотивацію тренерів, спортсменів, арбітрів і їх стимули, на видовищність, матеріально-технічну оснащеність, на характеристики і рівень підготовленості спортсменів (вік, фізичний розвиток і підготовленість, техніко-тактичну оснащеність тощо). У положеннях можна певним чином змінювати деякі пункти правил з метою вирішувати певні завдання в підготовці спортсменів.

Зі змагальними правилами та положеннями тісно пов'язані календарі змагання. Календарі покликані впорядкувати змагання за метою, завданнями, місцем і часом проведення, складом учасників. Структура календаря визначає характер проведення змагань. Всі міжнародні змагання проводяться таким чином, щоб розподіл місць у турнірній таблиці обов'язково здійснювався в останні два ігрових дня (у передостанній день третє і четверте місце, в останній – перше і друге). Змагання можуть бути розосередженими за часом (з роз'їздами команд), концентрованими (турами, коли команди змагаються в одному місці).

Залежно від мети змагань, конкретних умов їх проведення (кількості учасників, часу, відведеного на змагання, наявності спорспоруд і майданчиків), обирається найбільш відповідний спосіб або система розіграшу. На сьогодні у більшості спортивних ігор використовуються два основних способи: колова система (з чергуванням і без чергування поля) і система розіграшу з вибуванням (після одного або двох поразок). В окремих випадках застосовується сполучення обох систем, що одержало назву “змішана система розіграшу”.

Колова система. Цей спосіб організації змагань вважається самим повноцінним, оскільки відрізняється найбільшою об'єктивністю. Змагання тут проводяться за принципом “кожен зустрічається з кожним”. Це виключає будь-які випадковості і дозволяє визначити силу кожної команди. Тому, колова система використовується при організації чемпіонатів. Недоліком цієї системи є необхідність мати багато часу для проведення змагань. При великій кількості учасників виникає необхідність поділяти їх на підгрупи з проведенням фінальних ігор між командами, що зайняли однакові місця у різних підгрупах.

Для проведення змагань за цією системою (в одне коло) при парній кількості команд, потрібна кількість днів, менша на одиницю, а при непарній – однакова.

Кількість ігор, яку потрібно провести у цьому випадку, визначається за формулою:

$$X = \frac{(n-1)}{n},$$

де x – кількість зустрічей; n – кількість учасників.

Переможці змагань визначаються за кількістю набраних очок, що нараховуються за перемогу, а в деяких випадках – за поразку.

Існують два основних варіанти укладання розкладу ігор: без зміни спортивного майданчика і зі зміною (рис. 1.2).

1	2	3	4	5
день	день	день	день	день
1 – 6(0)	1 – 5	1 – 4	1 – 3	1 – 2
2 – 5	6(0) – 4	5 – 3	4 – 2	3 – 6(0)
3 – 4	2 – 3	6(0) – 2	5 – 6(0)	4 – 5

Рис. 1.2 – Схема складання календаря ігор при проведенні змагань без зміни спортивного майданчика (п’ять–шість команд)

Наведений спосіб проведення змагання має назву “з оберненням навколо 1”. Кожний наступний ігровий день складається у результаті зміщення всіх номерів учасників на одну сходинку проти годинникової стрілки. Цифра “1” залишається нерухомою.

Якщо ігри проводяться на майданчиках учасників, то виникає потреба в чергуванні ігор на своєму і чужому полях. У цьому випадку календар ігор складається за схемою “змійка”. За умови непарної кількості команд накреслюється така кількість вертикальних ліній, яка відповідає кількості команд (якщо кількість команд парна – вертикальних ліній на одиницю менше).

Під першою лінією ставиться цифра “1”, а далі справа від неї знизу–вгору проставляється в арифметичному порядку половина номерів учасників. Друга половина у зворотному порядку пишеться зліва від вертикальної лінії. Кількість команд-учасниць ділять на два і пишуть стовпчиками цифри, починаючи з другої половини. Якщо кількість команд непарна, то на два ділять наступну парну цифру.

Наприклад, змагаються сім команд. Наступну після семи парну цифру вісім, ділимо на два і пишемо стовпчиком цифри, починаючи з другої половини, тобто з:

- 5,
- 6,
- 7.

При непарній кількості команд, останню цифру не пишуть. Біля написаних стовпчиком цифр, проводять вертикальну лінію і під нею пишуть цифру “1”, а у стовпчику знизу–вгору справа від неї – наступні за порядком цифри – “2”, “3”, “4”. Знову проводять вертикальну лінію над якою пишуть наступну цифру – “5”, вміщуючи наступну цифру то під лінією, то над нею, як це показано (рис. 1.3).

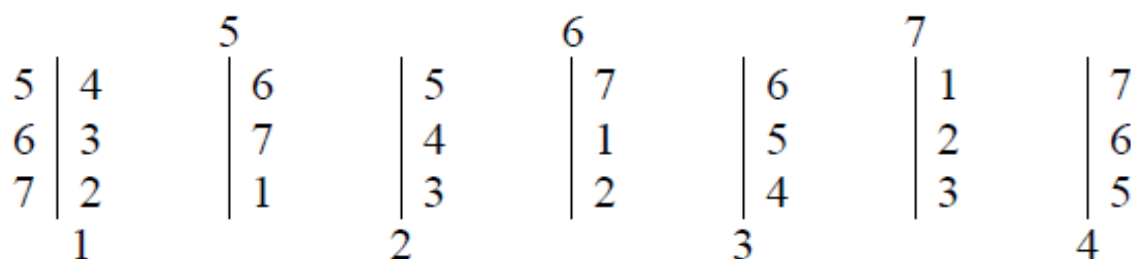

Рис. 1.3 – Система змагань при непарній кількості команд

І так доти, поки не виникне потреба поставити цифру “1” над лінією. Цифри, що опиняться під лініями і над ними, при непарній кількості команд показують номери вільних команд ігрового дня, а при парній кількості створюють з останньою парною цифрою одну з пар ігрового дня, наприклад: 1:8; 8:5; 2:8; 8:6; 3:8; 8:7; 4:8.

Цифри, розташовані по один і другий бік кожної лінії, показують номери ігрових пар, причому цифри з правого боку означають номер команди, що грає на своєму полі, а з лівого боку – на полі суперника. Цифри під лініями так само означають команди, що грають на своєму полі, цифри над лініями – на полі суперника. При цьому кожен два сусідніх стовпчики створюють наступний ігровий день (рис. 1.4).

1	2	3	4	5	6	7
день	день	день	день	день	день	день
1 – 8	8 – 5	2 – 8	8 – 6	3 – 8	8 – 7	4 – 8
2 – 7	6 – 4	3 – 1	7 – 5	4 – 2	1 – 6	5 – 3
3 – 6	7 – 3	4 – 7	1 – 4	5 – 1	2 – 5	6 – 2
4 – 5	1 – 2	5 – 6	2 – 3	6 – 7	3 – 4	7 – 1

Рис. 1.4 – Календар ігор для семи–восьми команд

Система з вибуванням. При великій кількості команд використовують систему розіграшу з вибуванням (після першої поразки). Ця система, на відміну від попередньої, дозволяє у досить стислі терміни визначити переможця. Водночас її недоліком є те, що у фіналі зустрічаються не завжди найсильніші суперники. Тому, часто фаворитів змагань попередньо розсіюють у верхню і нижню половину сітки (за таких умов, у випадку перемоги, обидві сильні команди зустрічаються між собою лише у фіналі).

Загальна кількість ігор визначається за формулою: $x = n - 1$, де x – кількість ігор; n – кількість команд.

Якщо кількість команд дорівнює ($2n^2$ – це 4, 8, 16, 32 тощо), то їх найменування розташовують у таблиці згори–донизу, одне під одним, у порядку, визначеному жеребом. Перший номер грає з другим, третій – з четвертим тощо. Всі команди починають змагання з першого туру. Переможці першого туру грають між собою так само попарно згори–донизу. Тур, у якому зустрічаються вісім команд називають чвертьфінальним, чотири команди – півфінальним, нарешті, тур, де зустрічаються дві команди – фінальним (рис. 1.5).

У випадку, коли кількість команд не є степенем двох, то частина їх, залежно від номерів, визначених жеребкуванням, вступає в гру з другого (кола) туру.

Кількість команд, що грають у першому колі, визначають за формулою: $(n - 2^x)2$, де n – кількість команд, що беруть участь у змаганнях; x – степінь, що дає число, максимально наближене до n .

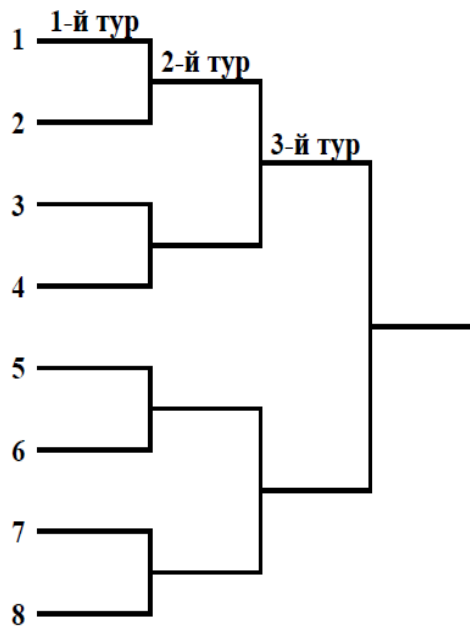

Рис. 1.5 – Схема сітки для восьми команд

Наприклад, при одинадцяти учасниках у попередній частині будуть змагатися шість команд ($n = 11$; $2n = 8$; $(11 - 8) \times 2 = 6$). При цьому існує правило, що не грає в перший день однакова кількість команд з верхньої і нижньої половини схеми (рис. 1.6).

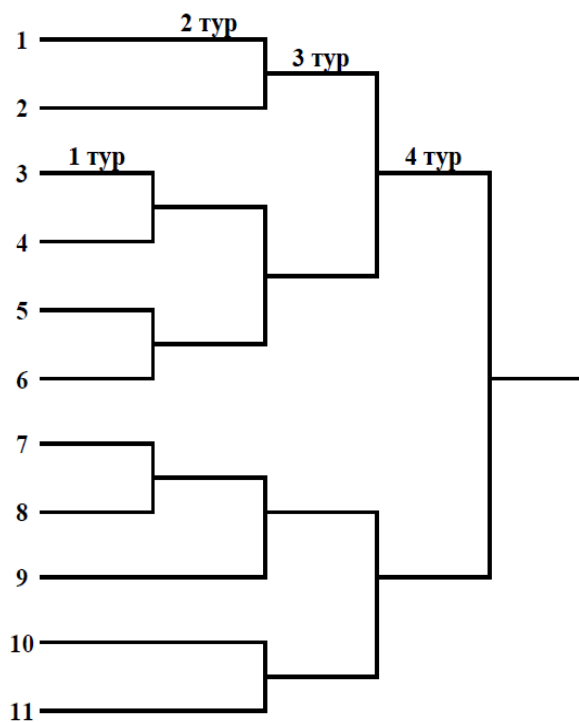

Рис. 1.6 – Схема сітки для одинадцяти команд

Командам, що вступають у гру з другого кола, надають крайні верхні та крайні нижні номери. За умови парної кількості команд у першому турі, однакова кількість команд не грає за номерами вгорі і внизу сітки. Якщо кількість команд-учасниць непарна, то кількість команд, що вступили в гру з другого кола на одиницю більша в нижній половині схеми, ніж у верхній. Кількість команд, що вступають у змагання з другого кола, їх розміщення, а також кількість команд, що грають у першому колі, показано у верхній і нижній половині схеми.

Змішана система. Цей спосіб поєднує кращі сторони двох основних систем розіграшу – колової і з вибуванням. Він дозволяє досить швидко організувати змагання з великою кількістю учасників.

Учасників поділяють на підгрупи, в яких (за коловою системою або за системою з вибуванням) проводиться попередній етап змагання. Переможці або визначене число учасників з кожної підгрупи входять у фінальну групу, змагання в якій, може проводитися різними способами. Інші учасники вибувають або включаються у групу, що програла, де визначаються місця всіх інших учасників. Якщо у фінал потрапляють команди або учасники з однієї півфінальної групи, то результати їх попередньої зустрічі, зазвичай, зараховують. Більшість змагань (олімпіади, чемпіонати світу та Європи) проводяться за допомогою змішаної системи розіграшу.

Система з вибуванням після двох поразок. Цей варіант застосовується у тих випадках, коли кількість команд, що беруть участь у змаганнях, не дуже велика, а час, відведений для розіграшу, дозволяє збільшити кількість ігор. У цьому варіанті команда вибуває зі змагання не після першої, а після другої поразки. Команда, що одержала першу поразку, продовжує боротьбу за перше місце, і якщо вона до фіналу більше не буде мати поразки, то результат цієї зустрічі вирішить питання про переможця.

Положення про проведення змагань і кошторис витрат. Змагання будь-якого рангу повинні проводитися відповідно до положення, розробленого

організацією, що їх проводить. У ньому повинні бути визначені всі організаційні заходи і вказівки, якими зобов'язані керуватися всі учасники змагань.

Положення має наступні розділи:

I. Мета і завдання

У цьому розділі вказують мету і завдання, які передбачається виконати у процесі цих змагань, а саме:

- підвищення класу гри команд, індивідуальної майстерності спортсменів;
- популяризація виду спорту в Україні;
- виявлення найсильніших команд і гравців для комплектування збірних команд країни;
- підведення підсумків розвитку виду спорту в країні.

II. Терміни і місця проведення змагань

У розділі наводиться система проведення змагань, терміни та місця проведення, категорії команд та їх кількість.

III. Керівництво проведення змагань

У цьому розділі називається організація, що проводить змагання, суддівська колегія, яка безпосередньо проводить змагання.

IV. Учасники змагань

Вказуються назви команд, вік учасників, їх кваліфікація, кількість учасників, які вносяться у заявку.

V. Умови проведення змагань

Вказуються системи розіграшу, порядок визначення переможця у випадку, коли дві чи більше команд наберуть однакову кількість очок.

VI. Нагородження

Вказуються види відзначень учасників (медалі, жетони, дипломи, свідоцтва, грамоти, перехідні призи, виписки, подарунки).

VII. Умови прийому учасників змагань і оплати витрат

Вказуються витрати: організації, що проводить змагання; організацій, що направляють команди на змагання; порядок і умови оплати суддівства. У цьому розділі обов'язково вказуються дата прибуття і від'їзду команд.

VIII. Умови подання протесту

Вказується порядок подання протесту, термін його розгляду і органи, куди подається протест. Як правило, протест подається в головну суддівську колегію з проведення змагань протягом години після закінчення гри. Відмітка про подання протесту робиться представником команди у протоколі матчу. Протест повинен бути розглянутий до наступної гри команди, на яку він поданий.

IX. Порядок і термін подання заявок для участі у змаганнях

Вказуються:

- організація, що розглядає заявки;
- порядок і терміни подання попередніх заявок (це потрібно для того, щоб визначити фактичну кількість команд);
- порядок і терміни подання іменних заявочних списків (на цьому етапі здійснюється допуск учасників до змагань);
- форма заявки та перелік документів, які необхідно подати у мандатну комісію;
- місце та час проведення жеребкування.

“Положення про проведення змагань” затверджується керівником організації, яка проводить змагання. До нього додається програма змагання і кошторис витрат, який складається з таких розділів.

1. Найменування змагань.
2. Терміни і місце проведення.
3. Кількість суддів (у т. ч. немісцевих), витрати на їх розміщення, харчування, проїзд.
4. Кількість учасників (у т. ч. немісцевих), витрати на розміщення, харчування, проїзд.
5. Витрати на медичне обслуговування.
6. Витрати на оренду спортивних споруд.
7. Витрати на рекламу – афіші, плакати тощо.
8. Транспортні витрати.
9. Канцелярські витрати.
10. Витрати на оплату обслуговуючого персоналу.

Література

1. Базильчук О. В., Ребрина А. А., Столітенко Є. В. та ін.. Спортивні ігри : навч. посібник / О. В. Базильчук, А. А. Ребрина, Є. В. Столітенко та ін.. – Хмельницький : ХНУ, 2015. – 471 с.
2. Базильчук О. В., Свіргунець Є.М., Базильчук В.Б., Руснак А.А. Організація та проведення змагань у спортивних іграх. Хмельницький: ХНУ, 2005. - 137 ст.
3. Демчишин А.П., Артюр В.М., Демчишин В.А., Фалес Й.Г. Рухливі і спортивні ігри в школі. К.: 1992, - 175 с.
4. Івойлов А.В., Титар В.А. Спортивні ігри. Н.: Основа,1993 - 216 с.
5. Ковалев В.Д., Голомазов В.А., Керамис С.А. Спортивные игры. М.: Просвещение, 1988, - 304 с.
6. Махов В.Я. Теорія і методика навчання рухливих і спортивних ігор. К.: ІЗМН, 1996, - 160 с.